

Kollár Csaba

A grafológusi és az írásszakértői munka komparatív elemzése¹

Comparative analysis of the work of a graphologist and of a handwriting expert

Absztrakt

Bár a digitális korban az emberek egyre kevesebbet írnak kézzel, a kézírásnak s az aláírásnak még mindig fontos szerepe van. Míg a grafológus az íráskép alapján inkább az író jellemére, bizonyos magatartásbeli jegyeire következtet, addig az igazságügyi írásszakértő feladata elsősorban az írás alapján történő személyazonosítás, kézeredetazonosság-vizsgálat hatósági kirendelés (bíró-ság, közjegyző, ügyész-ség, rendőrség) vagy magánmegbízás alapján. Tanulmányomban a két területet a hozzájuk kapcsolódó tudományterületek, a hazai képzési lehetőségek, illetve a jogi és etikai szabályozás dimenzióiban, elsősorban dokumentum- és tartalomelemzés módszerével hasonlítom össze. Feltett szándékom, hogy egyértelműen különválasszam a grafológia és az igazságügyi írásszakértő tevékenységét, valamint tanulmányommal hozzájáruljak ahhoz, hogy az igazságügyi szakértői tevékenységbe és az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősödjék.

Kulcsszavak: grafológus, írásszakértő, dokumentumelemzés, jogi és etikai szabályozás

Abstract

Although in the digital age people write less and less, handwriting and signature still have an important role. Based on the writing, the graphologist infers the character of the writer and certain behavioural features of him, the task of a handwriting expert is primarily to identify personality by writing, to verify the identity of the hand in the course of an official assignment (court, notary, prosecutor, police) or private assignment. In my study, I compare the two areas

¹ A tanulmány az EFOP-3.4.4-16-2017-00019 STEM Fejlesztések az Óbudai Egyetemen című projekt keretében, annak támogatásával készült.

in the dimensions of related disciplines, domestic training opportunities, legal and ethical regulations, primarily by document and content analysis, in order to distinguish clearly between activities of a graphologist and a handwriting expert, and further to contribute to strengthening public confidence in forensic science and judiciary.

Keywords: graphologist, handwriting expert, document analysis, legal and ethical regulation

Bevezetés

Megannyi szituációban hangzik el az a mondat, hogy itt tessék aláírni, vagy hogy hol írjam alá. Ilyen szituáció lehet többek között a személyazonosító igazolvány, a gépjárművezetői engedély, az útlevél, a diákigazolvány elkészítésekor az aláírás felvétele, majd az iratok elkészülte után ugyancsak aláírásunk szükséges, azok átvételéhez. Aláírásunkkal tesszük egyedivé és jogi értelemben is hozzánk köthetővé a különböző szerződéseket (például adás-vételi szerződés, hitelfelvétel, munkaszerződés, bankszámla szerződés), az általunk tett nyilatkozatokat, jelentkezésünket a könyvtárba, az egyetemre, de akár végrendeletünket is. Aláírásunkkal fejezzük ki, hogy az írott szöveggel egyetértettünk, illetve elfogadjuk azt, vagy igazoljuk az ajánlott postai küldemények átvételét. Híres emberként, (média)celebként rajongóink autogramot kérnek tőlünk, melyet jobb esetben féltve őriznek, hogy aztán elcseréljék/eladják más gyűjtők más aláírásgyűjtemény-darabjaival. A szakmai (OKJ-s) felsőfokú és egyéb tanulmányaink zárásaként kapott bizonyítványon, oklevélen, tanúsítványon is rendszerint formai (és többnyire törvényi) előírás, hogy a végzettséget igazoló dokumentum tartalmazza az arra jogosult személy(ek) (például rektor, dékán, igazgató, képzésvezető, szakvezető, vizsgabizottság elnöke, oktató) aláírását. A választási csalások elkerülése érdekében a személyi azonosításra alkalmas igazolványok bemutatása és ellenőrzése mellett a választópolgárok aláírásukkal is igazolják, hogy a választáson részt vettek, s átvették a választási nyomtatványokat.

Csütörtök Csaba megfogalmazásában „*az ember legközvetlenebb viszonyban önmagával az aláírásában van, ezért karakterét lényegében ebben igyekszik süríteni*”, majd hozzáteszi, hogy az aláírás „*jellem dióhéjban*.” (Csütörtök, 1986, 115.) Soóky Andrea és Kaszab Gyula az aláírással kapcsolatban olyan hasonlatokra hivatkozik, mint „*szimbolikus névjegykártya*”, „*életrajz dióhéjban*”, „*személyiségünk bélyegzője*”, „*személyiségünk hitelesítője*”, „*személyiségünk eszenciája*.” (Soóky–Kaszab, 2010) Az aláírás a kézzel írt dokumentumok egy

résznél is fellelhető (például privát levél, motivációs levél). Elemzése – a kézzel írott szöveggel egyetemben – alkalmas lehet arra, hogy az író általánosságban, illetve bizonyos dimenziókban (például vezetői készségek, munkára való alkalmasság, párkapcsolat) vizsgálja az írásképe alapján. Ezzel, vagyis az írásképformai és nem tartalmi megjelenésével rendszerint a grafológus, az íráselemző foglalkozik. Egyes grafológusok az írott szövegnek is jelentőséget tulajdonítanak, általánosságban azonban a tartalom nem érdekli őket.

Az írott szövegek (és rajzok) tartalmi elemzése elvezet bennünket a kommunikációtudomány és a pszichológia területére, azon belül is hangsúlyosabban a tartalom- és dokumentumelemzés (Ehmann, 2002; Krippendorff, 1995; Falus, 2004), az irodalomtudomány és az irodalmi szövegelemzés (Orosz–Rác, 2006), a narratív pszichológia (László, 2005), valamint a rajzelemzés (Vass, 2007) irányába. Az írott szövegek, illetve a rajzolt képek és ábrák az olvasóra, nézőre is hatással vannak, s e hatásról emóciókat tud megfogalmazni. A módszerek közül a legismertebb talán a Rorschach-teszt, amelyben rajzokat (pontosabban meghatározott ábrákat/táblákat) tesznek az egyén elé, hogy a rajzok értelmezése során fel lehessen térképezni az egyén személyiségstruktúráját (Csigó, 2017).

A fent nevezett módszerek közül tanulmányomban elsősorban a grafológusi, hangsúlyosabban az írásszakértői tevékenységgel foglalkozom.

A grafológusi és írásszakértői tevékenység felhasználási területei és kapcsolatuk más tudományokkal

A két fogalomra, illetve tevékenységre számos definíció terjedt el, amely megfogalmazásában már utal(hat) a kapcsolódó tudományterületekre is. A kutatók szerint a grafológus *„az aláírás tulajdonosának személyiségét vizsgálja, hogy milyen ember; hogy érzi magát a bőrében, azt mutatja-e amilyen valójában, megbízhatunk-e benne, érdemes-e vele kapcsolódási pontokat keresni.”* (Soóky–Kaszab, 2010) 2013 szeptemberétől már nem indítható grafológus szakképzés. A korábbi grafológus szakasszisztens részsakképzés szakmai és vizsgakövetelményei szerint a grafológus:

- Ügyfélkapcsolati tevékenységet végez.
- Beszerzi az írásmintát, illetve grafikumot.
- Előkészíti vizsgálatra az anyagot.
- Elkészíti a grafikum globális jellemzőinek analízisét.
- Elkészíti a grafikum mozgásos jellemzőinek analízisét.
- Elkészíti a grafikum formajellem és méretbeli jellemzőinek analízisét.
- Elkészíti a grafikum szintézisét, szakvéleményét.

- Lezárja a kapcsolatot az ügyféllel.

Az Agárdi és Szidnai szerkesztésében 1998-ban megjelent könyv a grafológiai szemléletmód elméleti – s egyben diszciplináris – hátterét a következő tudományterületek kapcsolatában ismerteti:

- kommunikációelmélet: az írás, mint kommunikáció, a (kéz)mozgás, mint kommunikáció, az írás(kép) szemiotikája;
- informatika: az írásképhez kapcsolódó modellezés, modellalkotás;
- (fizikai) antropológia: kézirás antropológiája;
- orvosi biofizika: a kézirás biomechanikai és mozgásvezérlési háttere;
- pszichológia: írás és személyiség;
- neveléstudomány: a kézzel történő írás tanítása, a szabvány írás tanítása;
- anatómia és élettan;
- etika és jog;
- kriminológia.

Krisztián Béla a grafológia felhasználási területeit W. Barna Erika és Lévai Zoltán 2001-es írása alapján az alábbiak szerint foglalja össze:

- Klinikai: patogenezis tényezőinek és dinamikájának feltárása, gyógykezelés hatásvizsgálata, tünetek mögötti kapcsolati zavarok feltárása.
- Kriminálisztikai: a bűntényekkel kapcsolatos személyiségfeltáró vizsgálatok.
- Mentálhigiénés: önismeret-fejlesztés, párkapcsolati konfliktusok és gyermek-nevelési problémák okainak feltárása, krízisintervenciós munka támogatása.
- Nekrografológiai: elhunyt ismert, kiemelkedő személyek személyiségvizsgálata.
- Pedagógiai: az oktató-nevelőmunka hatékonyságának segítése, pályaválasztás segítése, viselkedési zavarok hátterének feltárása, képesség, illetve tehetségfeltárás, egyéni személyiségfejlesztés, grafoterápia.
- Személyügyi: szűrővizsgálatok, vezető kiválasztás, munkatárs kiválasztás, állapotkövetés, baleset-megelőzés, team-építés, hatásvizsgálatok, teljesítmény-terhelhetőségi vizsgálatok, életvezetési tanácsadás, karriertervezés, pályaalakalmassági vizsgálatok, tárgyalási stratégia tervezése, személyközi kapcsolatok és konfliktusok prognózisa, konfliktuskezelési módok feltárása.

Természetesen az (alá)írás valóságának megállapítása során nem lehet figyelmen kívül hagyni bizonyos személyiségtulajdonságokat sem, ahogy arra a hagyományos grafológiai tevékenység során megannyi példát találhatunk. Kiss (1977) a kézirás készítőjével kapcsolatban az írásszakértői munka során az alábbi következtetéseket, mint lehetőségeket veszi számba:

- hozzátvetőleges életkora,
- neme,
- képzettsége és műveltsége,
- foglalkozása, munkahelye,
- rendkívüli állapot és egyéb körülmények, melyek nagymértékben hatással lehetnek az (alá)írásra, részint megnehezíthetik az írásszakértői munkát (időben komolyabb eltérés van az egyes írásképek között), részint pedig segítik azt (például állandósult betegállapot, ami az írásképpen fellelhető markáns jegy lehet). Ezek a következők:
 - látási fogyatékoság, látásromlás, gyengén látás;
 - méreg, kábítószer, alkohol hatása;
 - tartós fáradtság, kimerültség;
 - a kézen szerzett fizikai sérülés vagy rendellenesség;
 - szándékos írástorzítás, íráserdítés;
 - agráfia (írásképeség részleges vagy közel teljes elvesztése);
 - regresszió (írászavarok, fokozatos íráshanyatlás);
 - paragrafia (betűtípusok felcserélése);
 - diszgráfia (írászavar);
 - ataxia (mozgáskisiklások);
 - tremor (reszketeg vonalvezetés).

A grafológus, írásszakértő és kapcsolódó tevékenységek hazai képzési lehetőségeinek vizsgálata

A hazai íráselemzéssel foglalkozó képzések vizsgálatánál kutatásomban a dokumentumelemzés módszerét használtam fel (lásd: Dokumentumelemzés során felhasznált weboldalak). Ahogy fentebb utaltam rá, 2013. szeptember 1-jétől OKJ-s formában már nem indítható grafológus és grafológus szakasszisztens képzés. Ennek ellenére számos megnevezéssel – grafológus, grafológus tanácsadó, grafológus szakasszisztens, grafológiai tréning, aláírás- és okmányazonosító tréning, fejlesztő grafológus – lehet találkozni az oktatási piacon, amely nem írásszakértői, de az írott szöveg elemzésével kapcsolatos szakembereket képez, vagy bővíti ismereteiket, esetleg korábban megszerzett ezirányú általános végzettségüket specializálja. A képzési idő is meglehetősen heterogén képet mutat: 22 óra, 60 óra, 4 nap, két félév, három félév, négy félév egyaránt szerepel a tréning-, illetve képzésidők között. A képzés bemeneti feltétele rendszerint érettségi.

A képzési tematika a fentiek alapján ugyancsak változatos. A fontosabb témák a következők:

- Az írás története, írásformák és írásképek a különböző kultúrákban (például ékírás, képirás, rovásírás, szótagírás, egyiptomi-, arámi-, héber-, indiai-, görög, arab-, cirill-, gót-, latin írás).
- A grafológia fogalma, tárgya, alkalmazási területei.
- Az írás fogalma, írásrendszerek csoportosítása.
- Az írástanulás fázisai, az írásnorma.
- Az írás körülményei és technikai jellemzői.
- A jobb- és a balkezes írás különbségei.
- Az íráselemzés kvalitatív és kvantitatív kritériumai.
- Zónaelmélet.
- Az írás horizontális kiterjedése.
- Az áthúzások vizsgálata.
- Kettős mássalhangzók vizsgálata.
- Ékezetes betűk és az ékezet vizsgálata.
- Aláírásvizsgálat.
- Az íráselemző munka során használt segédeszközök és műszerek.
- Pszichológiai ismeretek.
- Fejlődéslélektani ismeretek.
- Személyiségismeret és -fejlesztés grafológia segítségével.
- Jogi és etikai ismeretek.
- Átfogó személyiségkép készítése.
- A grafológus, mint tanácsadó.
- Az íráselemzői szakvélemény elkészítése.
- Grafo- és írásszimbolika.
- Esettanulmányok feldolgozása.
- Patológiai írások vizsgálata.
- Grafometria.
- Írásbiológia.
- Írásazonosítói alapismeretek.

A képzést nyújtó intézmények egy része lehetőséget biztosít arra, hogy hallgatóik az általános grafológiai/íráselemző tárgyak/témák mellett speciális kurzusokat vegyenek fel, illetve specializálódjanak. A fontosabb irányok az alábbiak:

- grafológus és életvezetési tanácsadó,
- párkapcsolati (kapcsolati) grafológus,
- munkahelyi, munkaügyi, HR grafológia,
- pályaorientációs grafológia,
- pedagógiai grafológia,
- klinikai grafológia,

- ön- és személyiségismereti grafológia,
- interperszonális grafológia,
- kriminalisztikai grafológia,
- történelmi grafológia.

A grafológus, illetve hasonló elnevezésű végzettséget biztosító oktatási intézmények képzési kínálatának elemzését azzal az összegző megállapítással tudom zárni, hogy az igényesebb iskolák nagy hangsúlyt helyeznek az írásszimbolikára, s az írás elemzése alapján összeállítható komplex személyiségkép megrajzolására, a grafológushallgató önismeretének fejlesztésére. Sajnos az írásazonosítói alapismeretek nem vagy nem kellő hangsúllyal kerülnek oktatásra. Ennek okát elsősorban abban látom, hogy az írásszakértői tevékenység törvényileg egzaktabb módon közelít az írás elemzéséhez. A kriminalisztikai grafológia, mint speciális kurzus/szakirány megjelenik, s ez nagyobb indokolt-ságot enged azokban az esetekben, amikor a 2016. évi XXIX. törvény értelmében eseti szakértőt rendel ki a bíróság.

A hivatalos írásszakértői végzettség Magyarországon a Nemzeti Közsolgálati Egyetem kriminalisztikai szakértő továbbképzési szakán, három féléves képzési keretben, legalább alapképzési szakon szerzett oklevél birtokában szerezhető meg. A Grafológusok és Írásszakértők Országos Szövetsége is hirdet képzést. Ez utóbbi a grafológus szakasszisztensi, vagy grafológusi végzettséggel rendelkezőknek egy év alatt (félévenként 60-60 órában) az alábbi vázlatos tematika alapján kínálja a szakmai ismereteket:

- az írásszakértés kialakulásának előzményei,
- az írásmozgások fejlődése,
- a szövegírás sajátosságai,
- az aláírás és a szövegírás egyedi ismérveinek összehasonlítása,
- az írásváltozás okai,
- a jelazonosítók feltárásának módszertana,
- az írásszakértői vizsgálatok metodikája, a véleményalkotás,
- okmányszakértői alapismeretek,
- kriminalisztikai alapismeretek,
- büntetőjogi ismeretek,
- büntető eljárásjogi ismeretek.

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem kriminalisztikai szakértő továbbképzési szak célja a hivatalos tájékoztató szerint „*a kriminalisztikai területen dolgozó igazságügyi szakértők 9/2006. (II. 27.) IM-rendeletben meghatározott képzése, a szakértői utánpótlás biztosítása*”. A hallgatók az említett három félév alatt az

első félév közös, alapozó tárgyait (például büntetőjogi ismeretek, büntető eljárásjogi ismeretek, közigazgatási jogi ismeretek, szakértői tevékenység jogi keretei) követően szakosodhatnak az öt terület (fegyverszakértő, írásszakértő, nyomszakértő, okmányszakértő, ujjnyomatszakértő) valamelyikére, s a szakosodást követően már csak a szakirányuknak megfelelő tárgyakat tanulják. Ez az írásszakértőknél összességében 134 óra előadást és 186 óra gyakorlatot jelent. Az írásszakértő a képzés során az alábbi speciális területeken szerez szakértői szintű jártasságot:

- „a kézírás anatómiai, fiziológiai, pszichológiai alapkérdéseiben,
- az általános és különös írássajátosságok feltárásában, összehasonlításában és értékelésében, a valószínűségi skálákban és azok alkalmazásában,
- a technikai írásvizsgálat részeként az írógépek fajtáinak, működésének és történetének ismeretében,
- a mechanikus, elektromechanikus, elektronikus írógépek és a különböző típusú nyomtatók alkalmazásával készült inkriminált iratok szakértői vizsgálatában”. (Képzési program, 3.)

Ismernie kell továbbá, hogy

- „hogyan lehet az írássajátosságokat szakszerűen megfogalmazni, osztályozni,
- a vizsgálati módszereket leírni,
- a feltárt sajátosságok értékelni
- és a kézírásvizsgálat sajátosságfeltáró-összehasonlító, mennyiségi és minőségi módszereit alkalmazni”. (Képzési program, 4.)

Az igazságügyi írásszakértők szakmai ismeretei között megtalálhatók többek között az írástörténet, az íróeszközök és az íráshordozók fejlődése, a magyarországi etalon írások, az írásvizsgálat irányzatai, az írás anatómiai alapjai, az írás pszichológiai alapjai, az írás fejlődése, az írás fejlődését befolyásoló tényezők, az írásszakértői tevékenység helye és kapcsolata más szakértői ágakkal, a kézírás általános és különös sajátosságai, az írásszakértői vizsgálat és szakvélemény elkészítése, a szakvélemény mellékletei. Foglalkoznak továbbá a nyomtatott betűs írásokkal, az öregség, betegség vagy rendhagyó íráskörülmények miatti írástorzulással, a szándékos torzítással, a kézírás-hamisítás módszereivel és azok felismerésével, az aláírás általános és különös sajátosságaival, a nagyszámú vizsgálati anyagok (aláírások, szignók) szakértői vizsgálatának metodikájával.

Jelen fejezet zárásaként az Agárdi és Szidnai szerkesztésében 1998-ban megjelent könyv, Hakkel által bemutatott táblázatát közlöm az írászonosítás (ezen belül helyezzük el az írásszakértői tevékenységet, amelyik a kézírással foglalkozik) és a grafológia fő jellemzőinek összevetése céljából.

Írásazonosítás		Grafológia
kézírás, gépirás, bélyegzők	Tárgya	kézírás, grafikum
kézeredet-azonosság, személyazonosítás, írógép bélyegzőlenyomat vizsgálata, hitelességének megállapítása	Feladata	személyiségvonások feltárása, befolyásoltság vizsgálata, hazugságvizsgálat, aktuális pszichés állapot feltárása
végrendeletek hitelessége, fenyegető, zsaroló levelek, számla és aláírás hamisítások, bélyegző hamisítások, szerződés hitelességének megállapítása,	Leggyakoribb alkalmazási területei	munkaerő-kiválasztás, nevelési problémák, pályaorientáció, életviteli problémák, polgári és büntetőügyek*
jogszolgáltatás, büntetőügyek, polgári peres ügyek, céges vagy magánmegbízás	Ügyfélköre	céges vagy magánmegbízások, polgári peres ügyek, büntetőügyek
eredeti vizsgálati anyagok, mennyiségi és minőségi megfelelés, időbeni közelítés	A vizsgálandó anyag kritériumai	eredeti vagy fénymásolt vizsgálati anyagok, regisztrátumok, mennyiségi és minőségi követelmények, aláírás szükségessége
nagyító, szögmérő, vonalzó, fénymásoló, mikroszkóp, fényképezőgép, Tenzitron, polarizált és UV-fény	Eszközei	nagyító, szögmérő, vonalzó, fénymásoló, mikroszkóp, Grafodin (Press-pen), Grafometer, számítógépes képfeldolgozás

1. számú táblázat: Az írásazonosítás és a grafológia összehasonlítása
(Forrás: Hakkel (1998) alapján saját szerkesztés)

Megjegyzés az 1.számú táblázathoz: az igazságügyi szakértői szakterületekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM-rendelet már nem szerepeltette a grafológiát a szakterületek között, de akik az ilyen jellegű minősítést már korábban megkapták, még egészen 2016 márciusáig tevékenykedhettek. Az igazságügyi miniszter ugyanis az ügynyilvántartások vizsgálatával – az Emberi Erőforrások Minisztériumától, a Belügyminisztériumtól, illetve a Magyar Tudományos Akadémiától kért állásfoglalások alapján – 2016-ban azt a döntést hozta, hogy törli a grafológusokat a szakértői listáról, így ők nevezett év márciusától már nem lehetnek szakértők bírósági ügyekben.

Az írásszakértői tevékenység jogi, és a grafológusi tevékenység etikai háttere

Egy korábbi tanulmányomat egy 2017-es kutatás ismertetésével kezdtem, amelyben dokumentum- és tartalomelemzéssel, valamint 27, magát szakértőnek nevező személlyel készített személyes és telefonos interjú segítségével azt vizsgál-

tam meg, hogy Magyarországon ma ki lehet szakértő. Az elemzés és az interjú válaszok alapján kilenc kategóriát határoztam meg:

1. annak mondja magát,
2. a média mondja annak,
3. a megbízó, munkaadó minősíti annak,
4. olyan végzettséget szerez, amelynek nevében a szakértő kifejezés megtalálható,
5. valamelyik szakmai szövetség/szervezet/kamara minősíti,
6. szakmai/nonprofit szervezetben dolgozik szakértői munkakörben,
7. (kormányzati) szakértői intézetben dolgozik szakértői munkakörben,
8. megfelel a törvényben/rendeletben meghatározott elvárásoknak, s kérelmét az adott hatóság elfogadta, neve szerepel a szakértői névjegyzékben,
9. a kutató minősíti annak (Kollár, 2018).²

Viszonylag sok jogszabályban találunk utalást a szakértők tevékenységére, kirendelésének módjára és lehetőségeire. Mielőtt ezekkel részletesen foglalkoznék, egy kis kitérőt teszek az igazságügyi szakértő szerepének tisztázására. Cséffai Attila dolgozatában egy igazságügyi szakértői véleményt idéz, miszerint „*a szakértők perbeli szerepe, státusza különbözik is, meg nem is a tanúképtől.*” (Cséffai, 2012) A kettősség feloldható azzal a definitív magyarázattal, hogy a tanú a múlt történéseinek volt közvetlen vagy közvetett szemlélője, s – bár (jobb esetben) az igazság közlése mellett köteleződik el – az emlékezetére kell, hogy hagyatkozzon a részletek tisztázásakor, esetleg érzelmi érintettsége és bevonódása miatt eleve csak az ezeken a pszichológiai szűrőin átengedett interpretatív (általa megkonstruált) szubjektív valóságot, észleléseit képes közölni. A szakértő ezzel szemben a rendelkezésére bocsátott és/vagy általa bekért bizonyítékok, és egyéb lényeges és objektív tények alapján a szakmai tudásán, mint racionális szűrőn átengedett, tényszerű, szakmai véleményt fogalmaz meg. Most eltekintek azoktól az esetektől, amikor a szakértő érzelmileg, személyes érintettség okán bevonódik a folyamatokba. Kérdéses lehet a szakértő és a bíró szerepe is. Cséffai Attila Kuhn Kata gondolatával ért egyet, aki megfogalmazásában azt írja „*egyres vélemények szerint bizonyos, a szakértőkre vonatkozó szabályok (kizárás, iratok közlésének vagy megtekintésének joga stb.), amely a bírót is megilletik, a bírókhoz közel állónak tekintik őket.*”

Értelmezésemben a tanú(k), a szakértő(k) és a bíró(k) véleményének és állásfoglalásának hármásában alakítható ki – a mindenkori jogszabályi keretben – a

2 Megjegyzem, hogy tanulmányomban az írásszakértői munka komolysága, illetve területi korlátok miatt elsősorban a 7. és a 8. kategóriába tartozó szakértőkkel foglalkoztam.

tényeken alapuló bírói döntés. Állításomat akkor is fenntartom, ha tudom, hogy a szakértői véleményeknél különbséget kell tenni a kategorikus és a valószínűsíthető vélemények között. Ez utóbbinál szükséges a megfelelő, a tudományos életben elfogadott matematikai-statisztikai módszertanok, szükség esetén szoftverek, és akár a mesterséges intelligencia használata is. A szakértő–tanú–bíró jogállását és feladatait Cséffai Attila így summázza „*A szakértő tehát, melynek kötelezettségei sok hasonlóságot mutatnak a tanú kötelezettségeivel, jogai között pedig sok minden felismerhető a bírák jogosultságaiból, végső soron sui generis intézmény, amelynek feladata, hogy a bíró különleges szakértelmét pótolja, így elengedhetetlen feltétel, hogy a szakértő függetlensége az eljárás során maradéktalanul érvényesüljön.*” (Cséffai, 2012)

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény XXI. fejezete foglalkozik a szakértőkkel. A szakértők alkalmazásának szabályainál a törvény úgy fogalmaz, hogy „*Szakértőt kell alkalmazni, ha a jogvita kereteinek a meghatározásához vagy a perben jelentős tény megállapításához, megítéléséhez különleges szakértelem szükséges.*” A törvény megkülönbözteti az igazságügyi szakértőt és a magánszakértőt, s lehetővé teszi azt is, hogy a peres fél saját megbízása alapján felkért szakértő véleményének benyújtását indítványozza, de azzal a megkötéssel, hogy „*Kirendelt szakértő vagy más eljárásban kirendelt szakértő alkalmazásának az indítványozása esetén ugyanazon szakkérdés vonatkozásában már nincs helye magánszakértő alkalmazásának.*” Említett törvény 307. §-a egyértelművé teszi a szakértő kirendelésének feltételeit, és megemlíti, hogy a bíróságnak többek között akkor is szakértőt kell kirendelnie, ha „*valamennyi magánszakértői vélemény aggályos*”. A szakértő kirendelésének fontos része, hogy a kirendelésére irányuló indítványban „*fel kell tüntetni azokat a határozott kérdéseket*”, amikre a szakértőnek szakvéleménye elkészítése során választ kell adnia. A szakértőnek nem kell feltétlen személyesen jelen lennie a meghallgatáson, mivel „*a bíróság a fél indítványára vagy hivatalból végzésel elrendelheti, hogy a fél és más perbeli személy, a tanú, valamint a szakértő meghallgatására, továbbá – ha az ellen a szemletárgy birtokosa nem tiltakozik – a szemle lefolytatására elektronikus hírközlő hálózat útján kerüljön sor*”.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény a XXXI. fejezetben részletezi a szakértő alkalmazásának feltételeit és módjait. E törvény is megkülönbözteti az igazságügyi és az eseti szakértőt. A 2005. évi XLVIII. törvény az igazságügyi szakértő nemperes eljárásban történő kirendeléséről, és ezzel összefüggésben a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról című törvénnyel kapcsolatban Vitvindics úgy fogalmaz, hogy „*A törvény a nemperes eljárás feltételeit, a szakértő kirendelése iránti kérelem elemeit, az eljárással kapcsolatos, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben*

meghatározottaktól eltérő határidőket részletezi röviden.” (Vitvindicis, 2014) A 2008. évi XLV. törvény az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról külön részben foglalkozik az igazságügyi szakértő kirendelésével a közjegyzői eljárásban. Ez a törvény ugyancsak kiemeli a szakértő szakértelmének szükségességét. Az 1997. évi LXVIII. törvény az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyával foglalkozik, kitérve az igazságügyi szakértő foglalkoztatására és javadalmazására is, és feladatát ekképp határozza meg: *„a feladatkörébe tartozó ügyekben a bíróság, az ügyészség, a rendőrség, illetve jogszabályban meghatározott más hatóság kirendelésére, továbbá megbízás alapján szakvéleményt ad.”*

Az igazságügyi szakértők neve a nyilvántartásukat követően megtalálható a szakértői névjegyzékben, ahogy arról a 210/2005. (X. 5.) kormányrendelet is rendelkezik. A rendelet 1. számú melléklete foglalkozik az igazságügyi szakértői névjegyzékbe való felvétel, szakterület kiterjesztés iránti kérelem tartalmával és mellékleteivel. A szakértői névjegyzék adatbázisába belekerül többek között a kérelmező oklevelének száma és kelte, tudományos fokozata (ha van), szakképzettsége, hazai vagy nemzetközi szakmai minősítése, szakmai működésének főbb adatai (munkakörök, álláshelyek, gyakorlatilag igazolható szakmai tapasztalat), az engedélyezni kért szakterület(ek) megnevezése (jelen esetben írásszakértő). A szakterületekkel többek között a 282/2007. (X. 26.) kormányrendelet, illetve a 9/2006. (II. 27.) IM-rendelet foglalkozik. Az előbbi rendelet 3. számú melléklete nevesíti az írásszakértői vizsgálatot, részint a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (büntetőeljárás), részint a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézete, mint illetékes állami szerv, illetve a szakvélemény adására feljogosított szervezet. Az igazságügyi szakértői területek nevesítése mellett a képesítéssel és egyéb szakmai feltételekkel foglalkozó 9/2006. (II. 27.) IM-rendelet kimondja, hogy az írásszakértés képesítési feltétele *„egyetemi vagy főiskolai alapképzésben szerzett végzettség, és kriminalisztikai szakértő szakirányú továbbképzési szakon szerzett szakképzettség.”* A törvényalkotó felismerte az igazságügyi szakértői tevékenységet folytató szakemberek jogi oktatásának és vizsgáztatásának a fontosságát, amit a 10/2006. (III. 7.) IM-rendeletben rögzített.

Az igazságügyi szakértők működésével foglalkozó 31/2008. (XII. 31.) IRM-rendelet részletesen leírja az írásszakértői munka folyamatát az alábbiak szerint:

„25. § (1) Ha a szakkérdés annak megállapítására irányul, hogy

- a) valamely kézírás vagy aláírás az összehasonlító minták alapján mely személytől vagy szűkebb személyi körtől származik,*
- b) különböző kézírások vagy aláírások ugyanazon személytől származnak-e,*
- c) a vizsgálatra küldött kézírás vagy aláírás*
 - ca) eredeti vagy másolat,*

- cb) valódi vagy hamisított,*
- cc) természetes vagy torzított írással készült,*
- d) az iratot, illetve egyes részeit megváltoztatták-e,*
- e) az átjavított vagy törölt szöveg eredetileg mit tartalmazott,*
- f) a vizsgált kézírás a minták alapján rendhagyó körülmények között készült-e, illetve*
- g) a vizsgálatra küldött kézírás vagy aláírás és a minta alkalmas-e a vizsgálatra,*

írasszakértői vizsgálatot kell elvégezni.

(2) Írógéppel készített szöveg esetében az írásszakértői vizsgálat során értékelni kell azt, hogy az iratot

- a) milyen típusú írógéppel állították elő,*
- b) milyen rendszerű (mechanikus, elektromechanikus, elektronikus) írógépen készítették,*
- c) meghatározott írógépen írták-e,*
- d) egyszeri vagy többszöri befűzéssel készítették-e (tartalmaz-e utólagos hozzáírást), illetve*
- e) egy vagy több példányban készítették-e, indigós másolat esetén pedig azt is, hogy a vizsgálatra küldött irat hányadik példány.*

26. § (1) Az írásszakértői vizsgálat a vizsgálatra küldött kézírás vagy aláírás és a próbairás vagy összehasonlítási célra szolgáló (spontán) írásminta egybevetése alapján végezhető el. A kézeredetet az általános és különös sajátosságok mennyiségi és minőségi értékelése alapján kell megállapítani.

(2) A szakvélemény elkészítéséhez szükséges írásminta felvételében a szakértő a kirendelő szerv kérésére közreműködik.

(3) Ha a vizsgálandó íráshordozó szállításra nem alkalmas, amennyiben az lehetséges, a szakértő helyszíni vizsgálat, vagy az írásról készített méretarányos fénykép vagy más módon rögzített másolat alapján ad szakvéleményt.”

Az igazságügyi írásszakértői munka kiterjed az olyan szituációkra is, amikor rendkívüli halál esetén kell megvizsgálni a lefoglalt búcsúlevél írásképét (24/2014. (VII. 11.) ORFK-utasítás). Az igazságügyi szakértő szakértői igazolvánnyal rendelkezik [19/2006. (IV. 24.) IM-rendelet], a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 12. pontjának e) alpontja alapján az igazságügyi szakértő a bírósági vagy más hatósági eljárásban közfeladatot ellátó személynek minősül.

Az országgyűlés 2016. április 26-án fogadta el a 2016. évi XXIX. törvényt, amely az igazságügyi szakértőkkel foglalkozik. A törvény előnye abban nyilvánul meg, hogy szándéka szerint a (jelen tanulmányomban fentebb bemutatott)

szakértőkkel, azok tevékenységével foglalkozó jogszabályokat egységes törvényi keretben, ezen törvény megfogalmazásában „*az igazságügyi szakértői tevékenység és az igazságügyi szakértői szervezet megújítása, valamint az igazságügyi szakértésbe és az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősítése*” céljából nevesített törvényben fekteti le. A törvény értelmében igazságügyi szakértői tevékenységet

- „*a) természetes személy (a továbbiakban: igazságügyi szakértő),
b) gazdasági társaság (a továbbiakban: társaság) és szolgáltató,
c) igazságügyi szakértői intézmény és igazságügyi szakértői intézet,
d) igazságügyi szakértői testület,
e) külön jogszabályban feljogosított állami szerv, intézmény, intézet és szervezet (a továbbiakban együtt: szervezet) és
f) külön törvény szerinti Teljesítésigazolási Szakértői Szerv végezhet*”.

A törvény részletesen foglalkozik az igazságügyi szakértővé válás feltételeivel, a névjegyzékkel, a szakterület kiterjesztésével, a névjegyzékből való törléssel. E törvényben is megjelenik az igazságügyi szakértők képzése, munkájának értékelése, a szakértők jogai és kötelezettségei, a szakértő kirendelésének kérdése, a szakvélemény tartalmi felépítése. Az igazságügyi szakértő munkáját szakértőjelölt, szakkonzultáns és segédszemélyzet segítheti. A törvény nevesíti a szakmai kamarát, amely a szakértők képviselőjével kapcsolatos közfeladatokat látja el. A szakértői névjegyzékbe felvett szakértők az erről szóló határozat véglegessé válása napján a kamara tagjává válnak. Bár az igazságügyi szakértők tevékenységét számos jogszabály szabályozza, a jogalkotó a 2016. évi XXIX. törvény XII. fejezetében külön foglalkozik az etikai eljárással.

A grafológus, illetve grafológus szakasszisztensi képzés Országos Képzési Jegyzékből történő kivezetése után a nevezett szakmával foglalkozó jogszabályi háttér még szegényesebb lett. Természetesen ennél a szakmánál is alkalmazni lehet az üzleti titok (2018. évi LIV. törvény), a jóhírnév és a személyiségi jogok (2013. évi V. törvény) védelmével, az információs önrendelkezéssel (2011. évi CXII. törvény) kapcsolatos törvényeket, illetve az Európai Parlament és a Tanács 2016/679. számú általános adatvédelmi rendeletét.

A fentiek miatt elsősorban nem a törvényi, hanem az etikai szabályozás vizsgálatára helyeztem a hangsúlyt.

Az Agárdi Tamás és Szidnai László szerkesztésében megjelent könyv négy etikai kódexet ismertet, úgymint:

- Magyar Írástanulmányi Társaság Etikai Kódexe,
- Európai Grafológusok Szakmai Etikai Kódexe,
- Grafológusok Nemzetközi Etikai Kódexe,

- Grafológusok Etikai Kódexe az USA-ban. (Agárdi–Szidnai, 1998)

A Magyar Írástanulmányi Társaság 2013-ban elfogadott etikai szabályzata a grafológusi tevékenységhez való jogosultságnál három lehetőséget nevez meg:

1. „*Grafológusnak az a személy minősül, aki rendelkezik megfelelő szintű – minimálisan 2 éves (legalább 160 órás), pszichológiai ismeretekkel is bővített –, grafológusképzésben szerzett grafológusi oklevéllel.*
2. *A 2004. VII. 1. után szerzett grafológus-szakképesítésekre a 28/2003. (X. 18.) OM (OKJ 54789904), illetve a 15/2008 (VIII. 18.) SZMM (OKJ 5472501 0000 00 00) rendeletben foglalt szakmai és vizsgakövetelmények vonatkoznak.*³
3. *A MÍT grafológusnak ismeri el azokat, akiknek grafológusi tevékenységét a MÍT Honoris Causa oklevéllel ismerte el, illetve – külön eljárás nélkül – akik ismert vagy elismert külföldi grafológiai társaság, vagy képzési intézmény bizonyítványával rendelkeznek.*”

Az USA grafológusainak etikai kódexe is előírja a legalább kétéves grafológus-képzésben eltöltött tanulmányi időszakot annak érdekében, hogy valaki magát grafológusnak nevezze.

A különböző etikai kódexek közel azonos etikai elvek mentén fogalmazzák meg a grafológus jogait (például munkájáért díjazást kérni, a szakvélemény kialakításához szükséges dokumentumokat elemezni, megbízást nyomós indokkal visszautasítani), illetve kötelezettségeit (például megbízó tájékoztatása saját kompetenciáiról, önfejlesztés, legjobb tudása és képességei szerint végezni feladatát, a munkája során tudomására jutott titkot megtartani) is. A szakmai szervezetek – védve a szakmaiságot – nagy hangsúlyt helyeznek arra, hogy a grafológus tevékenységét szakszerűen, a legkorszerűbb módszerek és ismeretek felhasználásával, saját kompetenciahatárain belül végezze. Az Európai Grafológusok Szakmai Etikai Kódexe például nem tartja helyes magatartásnak azt, ha a szakember a grafológiai munkáját okkultizmussal vagy jóslással is keveri.

Az etikai kódexben foglalt kötelezettségek megszegése esetén a grafológus tevékenységét (illetve a konkrét esetet) az adott szakmai szövetség etikai/fegyelmi bizottsága/testülete vizsgálja meg, s ennek alapján foganatosít intézkedéseket, melyek rendszerint figyelmeztetés, elmarasztalás, tagság felfüggesztése, tagsági viszony megszüntetése lehet. Bár a grafológus szakma etikai szabályai ellen súlyosan vétők nagy valószínűség szerint jogi értelemben is felelősségre vonhatók (például üzleti titok megsértése), a szakmai szervezetből

³ A két hivatkozott jogszabály már nem hatályos.

történő részleges vagy teljes kizárásuk nem jelenti azt, hogy tevékenységüket szüneteltetni kellene.

Az írásszakértői tevékenység és a grafológusi tevékenység jogi, etikai hátterének vizsgálata során megállapítottam, hogy az írásszakértői tevékenység kellően részletes és kidolgozott jogszabályi keretben, míg a grafológusi munka alapvetően csak etikai kódexek szintjén kerül szabályozásra. Ez többek között a felelősség kérdésében is az írásszakértői tevékenység irányába tolja el a hangsúlyt. Ennek is köszönhető – ahogy arra már korábban utaltam –, hogy az írásszakértő törekszik a tényszerű, objektív közlésre. Rendszerint figyelmen kívül hagyja a grafológusok által kedvelt személyiségkép, viselkedésmintázatok feltérképezését, az íráskép-szimbólumok megfejtését, s alapvetően az írás és az aláírás valóságának megállapítására vállalkozik.

Jelen rész zárásaként megemlítem, hogy a 9/2006. (II. 27.) IM-rendeletnek van egy „kiskapuja”. Az Átmeneti rendelkezések közé bekerült egy olyan kitétel, hogy *„Akit az igazságügyért felelős miniszter 2005. december 31. napjáig ujjnyomatszaktetés (daktiloszkópia), nyomszaktetés, írásszaktetés (kéz- és gépírás), fegyverszaktetés, okmányszaktetés szakterületeken az igazságügyi szaktértői névjegyzékbe felvett, a névjegyzékből való törléséig e szakterületen igazságügyi szaktértői tevékenységet végezhet.”* Ez azt jelenti, hogy a nevezett dátum előtt regisztrált, grafológusként és íráselemzőként (esetleg írásszaktértőként) dolgozó szakemberek írásszakértői tevékenységet végezhetnek, vagyis velük a peres és nemperes eljárás során szaktértői minőségben és szerepkörben is lehet találkozni.

Összefoglalás

Tanulmányom bevezető részében a kézírás és az aláírás fontosságát vázoltam fel, illetve bemutattam, hogy a grafológusi és írásszakértői munka mellett az írással többek között a kommunikációtudomány, a pszichológia, a narratív pszichológia, az irodalomtudomány, valamint a rajzelemzés foglalkozik. Írásművem fókuszába azonban a grafológiát és az írásszaktétést helyeztem. A nevezett két területet többféle szempont szerint hasonlítottam össze. Rámutattam arra, hogy a grafológia és az írásszaktetés egyaránt támaszkodik más tudományterületek eredményeire és módszereire, de ez utóbbi tudatosabban és határozottabban törekszik a tények alapján megállapítható objektív valóság feltárására, s nem foglalkozik az íráskép szimbolikájával és szemiotikájával. A hazai releváns oktatási piacot dokumentum- és tartalomelemzés módszerével vizsgáltam meg. Megállapítottam, hogy az írás elemzésével foglalkozó képzések idő-

tartamukat és tematikájukat tekintve meglehetősen heterogén képet mutatnak. Tanulmányomban összegeztem azokat a témákat, amelyeket (vagy amelyekről szelektíven) valamilyen képzési formában oktatnak. Megneveztem a grafológusképzés fontosabb szakirányait és specializációt. Magyarországon jelenleg csak a Nemzeti Közszerződési Egyetem folytat igazságügyi írásszakértő képzést, amely képzés fontosabb témáit szintén bemutattam a képzéssel foglalkozó részben, melyet az írásazonosítás és a grafológia összehasonlító táblázatával zártam. Az írásszakértői és a grafológusi munka közötti legnagyobb különbséget a jogi és etikai rész vizsgálata során tapasztaltam. Tanulmányom ezen részében megvizsgáltam a tanú, bíró, szakértő szerepét, majd az aktuális jogszabályok elemzésével részletesen felvázoltam, illetve értelmeztem az írásszakértő működését szabályozó fontosabb jogszabályokat. Ráműtattam arra, hogy míg az írásszakértő munkáját egy masszív, részletes jogszabályi környezetben végzi, addig a grafológust elsősorban a szakmai társaságok etikai kódexei instruálják a helyes viselkedésre. Tanulmányomat azzal a megállapítással zárom, hogy bár a grafológus és az írásszakértő egyaránt az írással foglalkozik, az utóbbitól a jogszabályi környezet, a szakmai normák, az alkalmazott munkamódszerek egy sokkal egzaktabb, markánsan kevesebb szubjektumra alapozó tevékenységet követelnek meg. Ebben a munkában a modern technika – különösen a big data analitika, illetve a mesterséges intelligencia – egyre meghatározóbb szerepet fog játszani.

Felhasznált irodalom

- Agárdi T. – Szidnai L. (szerk.) (1998): *A grafológia kézikönyve*. Budapest: Grafológiai Intézet
- Cséffai A. Cs. (2012): *Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során*. Győr: Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
- Csigó K. (2017): *A Rorschach-teszt klinikai alkalmazása*. Budapest: Medicina Kiadó
- Csütörtök Cs. (1986): *Grafológia. Az íráselemzés kézikönyve*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Ehmann B. (2002): *A szöveg mélyén. A pszichológiai tartomelemzés*. Budapest: Új Mandátum Kiadó
- Falus I. (2004): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó
- Kiss L. (1977): *Az igazságügyi kézírászakértői vizsgálatok alapjai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Kollár Cs. (2018): *A szakértővé válás, illetve a szakértők kiválasztásának és megkérdésének módszertani kihívásai*. Vezetéstudomány, 2, 63–75.
- Krippendorff, K. (1995): *A tartomelemzés módszertanának alapjai*. Budapest: Balassi Kiadó
- Krisztián B. (2001): *Közelebb az íráselemzéshez – a kézírásismerete és felhasználása a gyakorlati személyügyben*. Tudásmenedzsment, 2, 67–72.

- Kuhn K. (2005): *A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban*. Belügyi Szemle, 10, 45.
- László J. (2005): *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Budapest: Új Mandátum Kiadó
- Orosz M. – Rác G. (szerk.) (2006): *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szövegelemzés*. Budapest: Bölcsész Konzorcium
- Soóky A. – Kaszab Gy. (2011): *Írd le a neved! – A neved elárul – Minden, amit az aláírás grafológiai és írásszakértői vizsgálatából megtudhat*. Győr: S. K. Grafológiai és Írásszakértői Iroda
- Vass Z. (2007): *Formai-szerkezeti rajzelemzés*. Budapest: Flaccus Kiadó
- Vitvindic M. (2014): *A hatályos magyar jogi szabályozás áttekintése*. In.: Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Budapest: Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, 29–38.
- W. Barna E. – Lévai Z. (2001): *Grafológia a korszerű személyügyi munkában*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar

Hivatkozott jogszabályok

- 10/2006. (III. 7.) IM-rendelet az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges jogi oktatásról és vizsgáról
- 13/2016. (VI. 29.) IM-rendelet az igazságügyi szakértők statisztikai adatszolgáltatásáról, a kamarai költségátalány bevallásának és megfizetésének szabályairól, valamint az igazságügyi szakértő által vezetett adattovábbítási nyilvántartásról
- 19/2006. (IV. 24.) IM-rendelet az igazságügyi szakértői igazolványról
1997. évi LXVIII. törvény az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról
2005. évi XLVIII. törvény az igazságügyi szakértő nemperes eljárásban történő kirendeléséről és ezzel összefüggésben a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról
2008. évi XLV. törvény az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- 208/2009. (IX. 29.) kormányrendelet az igazságügyi szakértői névjegyzékbe való felvételi eljárás során szükséges szakhatósági állásfoglalás kiadásának eljárási szabályairól
- 210/2005. (X. 5.) kormányrendelet az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről
- 24/2014. (VII. 11.) ORFK-utasítás a rendkívüli halál esetén követendő rendőri eljárásról
- 282/2007. (X. 26.) kormányrendelet a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről
- 31/2008. (XII. 31.) IRM-rendelet az igazságügyi szakértői működésről
- 33/2007. (VI. 22.) IRM-rendelet az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről
- 9/2006. (II. 27.) IM-rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről